

TO'LOV INTIZOMINI MUSTAHKAMLASH – MAMLAKAT IJTIMOYIY-IQTISODIY TARAQQIYOTINING MUHIM OMILI

I.Sayfiddinov

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Professori.*

Annotatsiya

Ushbu ilmiy tezisda mamlakat iqtisodiyotida to'lov intizomining ahamiyati, uning iqtisodiy munosabatlar samaradorligiga ta'siri hamda to'lov intizomini mustahkamlashning zamonaviy mexanizmlari tahlil qilingan. Shuningdek, raqamli iqtisodiyot sharoitida to'lov tizimlarini rivojlantirish, naqd pulsiz hisob-kitoblar ko'lamini kengaytirish va debitor-kreditor qarzdorliklarni kamaytirish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash masalalari yoritilgan. Tadqiqot natijalari asosida to'lov intizomini yanada mustahkamlash bo'yicha ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: to'lov intizomi, to'lov tizimi, naqd pulsiz hisob-kitoblar, debitor qarzdorlik, kreditor qarzdorlik, raqamli iqtisodiyot, moliyaviy barqarorlik, iqtisodiy taraqqiyot.

Kirish

Mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi moliyaviy munosabatlarning samarali tashkil etilishiga bevosita bog'liqdir. Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar, davlat organlari, banklar va aholi o'rtasidagi hisob-kitoblarning o'z vaqtida amalga oshirilishi iqtisodiy munosabatlarning uzluksizligini ta'minlaydi. Shu nuqtai nazardan to'lov intizomi iqtisodiy tizimning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

To'lov intizomi iqtisodiyot ishtirokchilari tomonidan moliyaviy majburiyatlarni belgilangan muddatlarda va to'liq hajmda bajarish darajasini ifodalaydi. To'lov intizomining yuqori darajada ta'minlanishi iqtisodiyotda pul mablag'larining uzluksiz harakatini ta'minlaydi, ishlab chiqarish jarayonlarini rag'batlantiradi hamda moliyaviy barqarorlikni mustahkamlaydi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish, naqd pulsiz hisob-kitoblarni kengaytirish va zamonaviy to'lov tizimlarini joriy etish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu jarayonlar to'lov intizomini mustahkamlash uchun qulay shart-sharoitlar yaratmoqda.

To'lov intizomi iqtisodiy munosabatlar ishtirokchilari o'rtasidagi moliyaviy majburiyatlarning o'z vaqtida bajarilishini ta'minlovchi muhim iqtisodiy kategoriya hisoblanadi. U mamlakat moliya tizimi, bank tizimi va real sektor korxonalarining samarali faoliyat ko'rsatishida muhim o'rin tutadi.

To'lov intizomining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- pul mablag'larining aylanish tezligini oshirish;
- korxonalarining likvidligini ta'minlash;
- debitor va kreditor qarzdorliklarni qisqartirish;
- soliq va boshqa majburiy to'lovlarning o'z vaqtida amalga oshirilishini ta'minlash;
- iqtisodiyotda moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash.

To'lov intizomining yuqori darajada ta'minlanishi iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida moliyaviy resurslardan samarali foydalanish imkonini beradi. Aksincha, to'lov intizomining buzilishi iqtisodiy munosabatlarda zanjirsimon qarzdorliklarning yuzaga kelishiga sabab bo'ladi.

To'lov intizomi mamlakat iqtisodiy taraqqiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Iqtisodiyotda hisob-kitoblarning o'z vaqtida amalga oshirilishi ishlab chiqarish jarayonlarining uzluksizligini ta'minlaydi hamda tadbirkorlik sub'ektlarining moliyaviy holatini yaxshilaydi.

To'lov intizomining mustahkamligi quyidagi ijobiy natijalarga olib keladi:

*Birinchi*dan, iqtisodiyotda pul mablag'larining aylanish tezligi oshadi. Bu esa ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayonlarining samaradorligini ta'minlaydi.

*Ikkinchi*dan, debitor va kreditor qarzdorliklarning hajmi qisqaradi. Natijada korxonalarining aylanma mablag'larga bo'lgan ehtiyoji kamayadi.

*Uchinchi*dan, davlat byudjeti daromadlari o'z vaqtida shakllanadi. Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning o'z vaqtida amalga oshirilishi davlat moliyasining barqarorligini ta'minlaydi.

*To'rtinchi*dan, investitsion muhit yaxshilanadi. Moliyaviy intizom yuqori bo'lgan iqtisodiyot investorlar uchun jozibador hisoblanadi.

Shu bilan birga, to'lov intizomining buzilishi iqtisodiyotda qator salbiy holatlarni keltirib chiqaradi. Jumladan, qarzdorliklarning ortishi, aylanma mablag'lar tanqisligi, bank kreditlari bo'yicha muammoli qarzlarning ko'payishi hamda ishlab chiqarish faolligining pasayishiga sabab bo'ladi.

So'nggi yillarda mamlakatimizda to'lov tizimini modernizatsiya qilish va raqamlashtirish bo'yicha muhim chora-tadbirlar amalga oshirildi. Xususan, tezkor to'lov tizimi, mobil to'lov xizmatlari, QR-kod orqali to'lovlar hamda elektron tijorat infratuzilmasining rivojlanishi to'lovlarning tezligi va qulayligini oshirdi.

Raqamli texnologiyalarning joriy etilishi natijasida:

- naqd pulsiz hisob-kitoblar hajmi ortib bormoqda;
- elektron hujjat aylanishi rivojlanmoqda;
- hisob-kitob operatsiyalarining shaffofligi ta'minlanmoqda;
- to'lovlarni amalga oshirish xarajatlari qisqarmoqda;
- moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari kengaymoqda.

Shu bilan birga, iqtisodiyotning ayrim sohalarida debitor va kreditor qarzdorliklarning saqlanib qolayotganligi to'lov intizomini yanada takomillashtirish zarurligini ko'rsatmoqda.

Tadqiqotlar asosida quyidagi takliflarni amalga oshirish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz:

Birinchi, korxonalarda debitor qarzdorliklarni boshqarishning avtomatlashtirilgan tizimlarini keng joriy etish zarur.

Ikkinchi, raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt imkoniyatlaridan foydalangan holda to'lov risklarini baholash mexanizmlarini takomillashtirish lozim.

Uchinchi, elektron shartnomalar va elektron hisobvaraqa-fakturalar tizimidan foydalanish ko'lamini yanada kengaytirish maqsadga muvofiq.

To'rtinchi, naqd pulsiz hisob-kitoblarni rag'batlantirish orqali iqtisodiyotda shaffoflikni oshirish zarur.

Beshinchi, xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning to'lov intizomi darajasini baholash bo'yicha reyting tizimini joriy etish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Oltinchi, to'lov tizimi ishtirokchilarining moliyaviy savodxonligini oshirishga qaratilgan tadbirlarni kuchaytirish lozim.

Xulosa qilib aytganda, to'lov intizomi mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. To'lov intizomining yuqori darajada ta'minlanishi iqtisodiyotda pul mablag'lari harakatining uzluksizligini ta'minlaydi, debitor va kreditor qarzdorliklarni qisqartiradi, moliyaviy barqarorlikni mustahkamlaydi hamda investitsion muhitni yaxshilaydi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida to'lov tizimlarini yanada takomillashtirish, naqd pulsiz hisob-kitoblar ko'lamini kengaytirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish to'lov intizomini mustahkamlashning muhim yo'nalishlari hisoblanadi. Bu esa o'z navbatida mamlakat iqtisodiyotining barqaror va jadal rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining «To'lovlar va to'lov tizimlari to'g'risida»gi Qonuni. Toshkent, 2019 yil.
2. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi. Toshkent, yangi tahrir.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy materiallari va statistik ma'lumotlari. [O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki](#)
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.
5. Bank for International Settlements. Payment systems and financial market infrastructures.
6. World Bank. Financial Infrastructure and Payment Systems Development Reports.
7. Lavrushin O.I. Bankovskoe delo. – Moskva: KNORUS, so'nggi nashr.
8. Senchagov V.K. Финансы, денежное обращение и кредит. – Moskva: Infra-M, so'nggi nashr.